

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)

Κεφάλαιο δεύτερο

Η περίοδος της ελπίδας και η αναζήτηση της τάξης στην εποχή και το έργο του Αλέκου Δούκα

Ο Αλέκος Δούκας στην Αυστραλία / Κάτω από ξένους ουρανοί – Η ανάλυση του έργου

Οσο κι' αν φανεί παράξενο ο ρεαλισμός του Δούκα, μοιάζει περισσότερο με την κλασική κωμωδία, όπου εκεί η σύγκρουση δεν είναι μεταξύ του καλού και του κακού, αλλά μεταξύ του νέου και του παλιού. Αλλά, αν το νέο και το παλιό στον Δούκα εκπροσωπείται από τυπικούς χαρακτήρες μέσα στις τάξεις, σ' αυτούς όμως, γίνεται αφαίρεση της υποκειμενικής τους ψυχολογίας, γιατί παρουσιάζονται ως τυπικοί χαρακτήρες που εκπροσωπούν τα συμφέροντα της τάξης τους. Όμως αυτή η τυπικότητα των καλών και των κακών, ή του νέου και του παλιού, μέσα στο ρεαλιστικό μυθιστόρημα, αν και αναδεικνύει τάσεις, δεν καταφέρνει να αποφύγει την απλοποίηση της πραγματικότητας, η οποία είναι γεμάτη από αντιφάσεις. Μια πρώτη για παράδειγμα αντίφαση γίνεται εμφανή όταν πιάνουμε στα χέρια μας το μυθιστόρημα Κάτω από Ξένους Ουρανοί, και διαπιστώνουμε ότι ο τίτλος δεν έχει καμία σχέση με το περιεχόμενό του. Πιο συγκεκριμένα, ο τίτλος του μας λέει, πως έχουμε να κάνουμε με ένα έργο που θα μας ξεδιπλώσει τη βιωματική αίσθηση του «ξένου», όπως τόσα και τόσα άλλα έργα στην μετανάστευση, τα οποία τα διακατέχει μια θανατερή αναπόληση του τόπου καταγωγής. Η εντύπωση όμως ανατρέπεται, όταν ανοίγουμε το βιβλίο και πέφτουμε σε μια εισαγωγή δοκιματικού χαρακτήρα, όπου πλεονάζει ο ιδεολογικός λόγος, ο οποίος είναι κοινωνιολογικός και φιλοσοφικός, και αποκαλύπτει έναν συγγραφέα που αγωνίζεται να τοποθετηθεί ενεργητικά στο χώρο της μετανάστευσης.

Η αντίφαση αυτή μεταξύ προμετωπίδας του μυθιστορήματος και εισαγωγής, φωτίζεται καλύτερα από το γεγονός ότι ο αρχικός τίτλος ήταν: Κάτω από τον Σταυρό του Νότου. Αλλά επειδή δεν άρεσε στους συντρόφους του συγγραφέα, αυτοί προτίμησαν τον παρόντα τίτλο, ο οποίος όμως εκφράζει περιέργως την άβολη θέση των ανθρώπων μέσα στην κοινωνία, αλλά που σημειωτέον ως αριστεροί και ακτιβιστές, αγωνίζονται να καταρρίψουν. Έχουμε έτσι την έκφραση του βιώματος του «ξένου», που συντηρεί η εθνική συνείδηση και τα πολιτισμικά επιβιωματικά στοιχεία της χώρας καταγωγής, και την αγωνιστική ταξική ιδεολογία μαζί, σε σχέση έντασης και σε μια ενδιαφέρουσα διαπλοκή, η οποία εισάγεται στο επίπεδο

Η Αυστραλία τη δεκαετία του 1950

του έργου τέχνης. Οι εντάσεις που προκαλεί η μεταβατικότητα από την Ελλάδα στην Αυστραλία, είναι ένα χαρακτηριστικό που το συναντάμε πλατιά μέσα στον μεταναστευτικό κόσμο και τα έργα τέχνης. Αλλά από αυτή τη σύγκρουση συνήθως αναδύεται ο ιδεολογικός λόγος των εθνικών κέντρων, ενώ η μετανάστευση δεν εκφράζεται σε βάθος και δημιουργικά. Αντίθετα εδώ, στο ώριμο έργο του Α. Δούκα, οι εθνικοί ιδεολογικοί λόγοι παρακάμπτονται μέχρις ένα σημείο, για να αναδειχτεί το πολιτικό πρόγραμμα της αριστεράς, το οποίο προβάλλει μια τελεολογική εικόνα του ανθρώπου, αγωνιστική, ανθεκτική και αισιόδοξη. Αυτή η νέα εικόνα έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την εικόνα του ανθρώπου όπως παρουσιάζεται στο νεανικό έργο του συγγραφέα, όπου εκεί ο άνθρωπος αναζητεί την μυστική εμπειρία δια της οποίας η επιθυμία του θα εκπληρωθεί ατομικά. Στο Κάτω από Ξένους Ουρανοί όπως θα δούμε, δεν υπάρχει επιθυμία ατομικής διάσωσης. Μέσα στα πλαίσια της ταξικής ιδεολογίας, μόνο η ομαδική διάσωση έχει αξία. Η διαφορά αυτή μεταξύ νεανικού και ώριμου έργου, φαίνεται και από την πρωτοπρόσωπη γραφή, που επιλέγει στο νεανικό του έργο, στην οποία αφηγητής και συγγραφέας ταυτίζονται με δραματικό τρόπο, ενώ στα ώριμα δημοσιευμένα του μυθιστορήματα, έχουμε την υιοθέτηση της τριτοπρόσωπης αφήγησης, η οποία αποτελεί το κέντρο μιας αφηγηματικής συνείδησης, δια της οποίας

ο συγγραφέας, φιλτράρει την αφήγησή του, χαλιναγωγώντας όσο μπορεί και όπου το μπορεί το βίωμα του, για να το υποτάξει σε μια επιθυμητή πανοπτική αντίληψη για τη ζωή που προβάλλει πως κατέχει η αριστερή ιδεολογία.

Στο μυθιστόρημα Κάτω από Ξένους Ουρανοί, παρά τις μορφολογικές διαφορές με τα νεανικά γραπτά, συνεχίζει να τον απασχολεί το ίδιο θέμα. Οι ανθρώπινες σχέσεις. Η διαφορά είναι ότι στα νεανικά γραπτά, οι ανθρώπινες σχέσεις, τον είχαν οδηγήσει σε μια διάθεση φυγής από την κοινωνία, η οποία βρήκε έκφραση στον θρησκευτικό ιδεαλισμό και την εξιδανίκευση της ελληνικής αρχαιότητας. Τώρα όμως οι ανθρώπινες σχέσεις ξεδιπλώνονται στο πιο κεντρικό σημείο όπου παράγονται τον χώρο της εργασίας και οικονομίας.

Η νουβέλα αυτή έχει ως θέμα τη ζωή ενός Έλληνα, του Στράτη Μούρτζου, που μεταναστεύει στην Αυστραλία για να βρει εργασία. Η εξεύρεση εργασίας από ένα νεομετανάστη, μέσα στην οικονομική κρίση του μεσοπολέμου (την οποία σημειωτέον έζησε ο συγγραφέας), αποτελεί το πιο κατάλληλο πλαίσιο για να ξεδιπλωθούν οι ανθρώπινες σχέσεις της αλληλεγγύης μέσα στην εργατική τάξη, η «διαφυλετική», ανθρωπιστική του ιδεολογία, όπως πολύ σωστά γράφει ο Τζουμάκας. Την οποία όμως, όπως παρατήρησε ο Αλεξίου, μπόρδεψε ο Καστανάς με την ιδεολογία του πολυπολιτισμού.

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή

Στο ώριμο έργο του Α. Δούκα, οι εθνικοί ιδεολογικοί λόγοι παρακάμπτονται μέχρις ένα σημείο, για να αναδειχτεί το πολιτικό πρόγραμμα της αριστεράς, το οποίο προβάλλει μια τελεολογική εικόνα του ανθρώπου, αγωνιστική, ανθεκτική και αισιόδοξη.